

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДОШКІЛЬНЯТАМИ НА ЗАСАДАХ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

УДК 371.09 (477)

Надія Ашиток, доктор філософських наук, професор
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДОШКІЛЬНЯТАМИ НА ЗАСАДАХ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У наш час у теорії та практиці дошкільньої освіти відбуваються кардинальні зміни, пов'язані з переглядом цілей і принципів розвитку дошкільнят. Цьому сприяє пошук ефективних форм виховання і навчання дітей на основі антропологічного підходу. У зв'язку з цим особливого значення для розвитку дошкільнят набуває професійна підготовка педагогів дошкільніх освітніх закладів.

Ключові слова: освіта, професійна підготовка, антропологічний підхід, освітні заклади вищої професійної освіти, професійна підготовка, розвиток дітей дошкільнього віку.

Лит. 11.

Надежда Ашиток, доктор философских наук, профессор
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПОДГОТОВКА ВОСПИТАТЕЛЕЙ К РАБОТЕ С ДОШКОЛЬНИКАМИ НА ОСНОВЕ АНТРОПОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА

В настоящее время в теории и практике дошкольного образования происходят кардинальные изменения, связанные с пересмотром целей и принципов развития дошкольников. Этому способствует поиск эффективных воспитания и обучения детей на основе антропологического подхода. В связи с этим особое значение для развития дошкольников приобретает профессиональная подготовка педагогов дошкольных образовательных учреждений.

Ключевые слова: образование, профессиональная подготовка, антропологический подход, образовательные учреждения высшего профессионального образования, профессиональная подготовка, развитие детей дошкольного возраста.

Nadiya Ashytok, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE PREPARATION OF EDUCATORS TO THE WORK WITH PRESCHOOL CHILDREN ON THE BASIS OF THE ANTHROPOLOGICAL APPROACH

The fundamental changes connected with the revision of the purposes and the principles of development of preschool children occur in the modern theory and practice of preschool education. It promotes the searching of innovative technologies of education and training of children on the basis of the anthropological approach. Accordingly, the professional training of teachers of preschool educational institutions acquires the particular importance for the development of preschool children.

Keywords: an education, the professional training, an anthropological approach, an education institutions of the higher education, the professional preparation, the development of preschoolers.

Постановка проблеми. В умовах реформування освіти та відродження національних педагогічних традицій вимоги до підготовки вихователя ДНЗ постійно зростають. Модернізація системи професійної підготовки педагогічних кадрів у сфері дошкільнього виховання відбувається в контексті Концепції Державної цільової програми розвитку дошкільньої освіти на період до 2017 року, спрямованої на виконання Закону України "Про дошкільню освіту", відповідно до якого держава визнає, що поліпшення її якості є необхідною умовою для розвитку особистості. У концепції зазначається, що істотні зміни, які відбуваються сьогодні у світі та Україні, пов'язані з розвитком духовності людини інформаційної епохи. Саме

тому актуалізується використання антропологічного підходу при підготовці фахівців до виховної роботи, адже цей підхід знаменує, за словами О.С. Кубрякової, "тенденцію поставити людину на чільне місце у всіх теоретичних передумовах наукового дослідження і зумовлює його специфічний ракурс" [5, 12]. У педагогіці зазначений підхід підкреслює значущість індивідуальної системи цінностей у житті людини, яка сама для себе формує систему орієнтирів, цілей та ідеалів, здатних визначати її життєвий шлях. Цей підхід ґрунтується на таких ідеях: цілісність і самоцінність людини; духовність і роль рефлексії у розвитку її суб'єктності; унікальна здатність визначати для себе моральні цінності і орієнтири; відкритість педагогічного процесу,

спрямованого на створення умов самоосвіти людини з метою забезпечення для неї вибору, можливості вільних і творчих дій [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антропологічні ідеї відображалися ще в працях Я.А. Коменського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці та ін., які розробляли принцип природовідповідності та відзначали необхідність вільного і природного розвитку дитини.

Пошук антропологічних засад педагогіки К.Д. Ушинським і К. Шмідтом призвів до появи у середині ХІХ століття педагогічної антропології. На думку К.Д. Ушинського, ефективна педагогічна практика можлива на основі “антропологічної підготовки” майбутніх педагогів, а тому педагогіка у своїх дослідженнях не може обмежитися лише вивченням правил про виховну діяльність, їй необхідні знання про людину [10]. Згодом внесок у розвиток антропологічної педагогіки здійснили Б.Г. Ананьєв, Б.Ф. Ломов, Л.В. Занков, Х. Плеснер, Ф.Г. Якобі, М. Монтессорі та ін. Вони вивчали виховання та розвиток людини з позиції антропології. Про необхідність антропологічних досліджень для педагогіки писали В.Б. Куліков, Ю.І. Салов, І.А. Бирич, які вирішення проблем гуманної педагогіки та освітньої практики намагалися здійснювати на антропологічній основі. Для розуміння сутності антропологічного спрямованості вчителя важливе значення має аналіз передового педагогічного досвіду шкіл, зокрема створених такими педагогами, як А.З. Андрейко, М.В. Богуславський, В.А. Караковський, А.Г. Каспржак, О.О. Католиків, Л.В. Тарасов, О.Н. Тубельський, Ю.М. Цейтлін, С.О. Ямбург. Разом з тим аналіз наукової літератури свідчить, що бракує праць, присвячених осмисленню проблем підготовки педагогів з позиції зазначеного підходу.

Мета статті – висвітлити теоретичні засади підготовки майбутнього педагога до виховної роботи з дошкільнятами з позиції антропологічного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід визнати, що педагогіка, яка покликана вивчати людину у процесі становлення і розвитку, переважно всебічно вивчає процеси навчання та виховання. Наявна суперечність свідчить про необхідність реалізації антропологічного підходу в педагогіці. Ця думка не викликає заперечень, проте виникає питання, як зазначений принцип може використовуватися у педагогіці? Спочатку визначимо зміст цього підходу.

Антропологічний підхід уперше розробив і обґрунтував К.Д. Ушинський. У його розумінні антропологічний підхід означав системне

використання відомостей усіх наук про людину і врахування їх при організації педагогічного процесу. До антропологічних наук К.Д. Ушинський відніс анатомію, фізіологію і патологію людини, психологію, логіку, філософію, географію, статистику, політичну економію та історію у широкому розумінні (історію релігії, цивілізації, філософських систем, літератури, мистецтв і виховання). Положення видатного дослідника “якщо педагогіка хоче виховати людину у всіх відношеннях, вона повинна передусім пізнати її теж у всіх відношеннях” [11] залишається актуальним і в наші дні.

Виховання в педагогіці трактується і як природний обов’язок людини, і як специфічно людський спосіб буття, і як соціально значуща спеціальна діяльність. Виходячи з цього, сучасні педагоги обґрунтовують можливість виховання тим, що воно відповідає природі людини, її основним видовим особливостям. Дійсно, лише людина як істота здатна до самоаналізу, самоспостереження, самооцінки, самоконтролю, без чого неможливий виховний процес. Лише людина як істота духовна здійснює пошук істини, добра і краси, орієнтується на ідеальні образи та уявлення, керується совістю, соромом, обов’язком, що визначають механізми виховання. Як істота соціальна людина переймається ставленням до неї інших людей. Для неї важливо, чи її схвалюють, засуджують або ставляться байдуже значущі для нього люди, чи прийнята вона співтовариством, чи відповідає прийнятим у соціумі нормам, вимогам та цінностям. Як істота незавершена людина завжди готова до змін і самозмін, а однією з основних умов її існування є самовдосконалення [4, 45 – 46].

Особливо важливим є виховання у дошкільному дитинстві, оскільки у цьому віці людина найбільш сензитивна до зовнішніх впливів. Вплив на неї людського способу життя, тобто зразків і заборон, санкцій і заохочень, життєвого досвіду, є визначальним. З часом потреба у вихованні відчувається не настільки гостро, проте потреба у ньому і здатність до виховання зберігається протягом усього життя людини. Якщо дошкільник прагне бути вихованцем і здатність до самовиховання розвинена у нього недостатньо, то школяр поступово все менше прагне бути вихованцем і все більше і успішніше займається самовихованням. Найбільш усвідомлено самовиховання здійснюється у зрілому віці. У кожної людини у будь-який період життя є “референтний вихователь (референтна особа)”. Завжди важливо, хто є ним, проте особливі

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДОШКІЛЬНЯТАМИ НА ЗАСАДАХ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

вимоги повинні ставитися до вихователя, який працює з дошкільнятами, оскільки маленька дитина в силу своєї емоційності, недосвідченості, некритичності фізично і психологічно залежить від дорослих, довіряє їм, ідеалізує їх. Вона готова бачити у ролі вихователя будь-якого дорослого, незалежно від його морального і розумового розвитку, і саме тому важливо, щоб педагогом для неї була не лише професійно підготовлена особа, а й високо духовна особистість.

Доцільність особливих вимог до професійних та особистісних якостей вихователя дошкільників пояснюється тим, що саме у дошкільному дитинстві закладається основа подальшого розвитку цих дітей. У даному контексті зазначена доцільність набуває соціальної значущості. Дійсно, виховання спрямоване на окрему людину і є фактом її індивідуального життя, проте воно являє собою й суспільне явище. Виховання задовольняє не лише видові потреби кожної людини – виховуватися і бути вихованим. Воно задовольняє й потреби людського суспільства – мати вихованих громадян [4, 47]. Піклуючись про належну професійну підготовку високо духовних вихователів для дошкільників, суспільство турбується про своє майбутнє. Про це Джон Локк писав: “...Якщо медикам ми ввіряємо наше здоров’я, то вихователям ввіряємо моральність і розум дітей наших, ввіряємо їхню душу, а разом з тим й майбутнє нашої вітчизни” [7].

Виховання – це передача цінностей. Його метою і результатом є вихованість – оцінна категорія, зміст якої може змінюватися в історично-культурному просторі. Основними показниками вихованості сучасної людини можна вважати гуманізм, інтелігентність, відповідальність, креативність, почуття власної гідності, незалежність у судженнях і вчинках, орієнтацію на цінності, які визнані у рамках тієї культурної спільності і тієї епохи, з якої ототожнює себе сама особистість. Ціннісні орієнтації особистості є найважливішим показником вихованості. Звісно, педагог – головна фігура педагогічного процесу. Його особистий приклад – фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню з дітьми педагог виховує їх не лише словом, а й усіма якостями своєї особистості. “Лише живий приклад виховує дитину, а не слова, нехай найкращі, але не підкріплені ділом”, – писав А.С. Макаренко [2]. Загалом у роботах дослідників вітчизняної школи педагог виступає прикладом ідеалу людини – зразка працьовитості, акуратності, культури мовлення, моральних якостей. Зокрема, у роботі “Дидактичні нариси” П.Ф. Каптерев пише: “Учитель є особою, яка має, крім спеціально

вчительських властивостей, ще й загальнолюдські якості, якими вона також неминуче буде впливати на учнів, як і своїм учительським мистецтвом” [3, 381]. Діти (а особливо це стосується дошкільників) наслідують педагога, а тому варто враховувати, що центральною категорією, яка задає дитинству цілісність, є образ дорослості. Образ досконалого дорослого – єдиний спосіб й опора, за допомогою яких дошкільник уявляє своє майбутнє. Саме на ідеальну форму дорослості у свідомості маленької людини в кінцевому підсумку спирається проектування життя, що з часом стане основою формування її особистісних переконань.

У цьому контексті зберігають актуальність погляди В.П. Вахтерова на програму навчально-виховної діяльності з позиції антропологічного підходу, які він виклав у роботі “Основи нової педагогіки”. Дослідник писав: “Для педагога важливо не лише те, як відбувається розвиток дитини з точки зору стороннього спостерігача, але для педагога важливо ще й те, що саме відповідає цьому процесу в душі дитини ... Педагог реєструє не лише зростання і розвиток дітей, але ще й зміну їх інтересів, почуттів тощо. Для педагога дитина не лише предмет пізнання, але ще й особистість, яка відчуває і переживає процеси свого розвитку ... Його передусім цікавить особистість дитини, її розум і серце. Педагог, що обмежується лише однією біологічною теорією розвитку, був би схожий на фотографа, який знімає щодня одних і тих самих дітей для того, щоб зобразити у кінематографі, як росте дитина. Фотографу немає ніякого діла до психіки дитини. Педагога ж цікавить не лише розвиток організму, але ще й душевні сили дитини” [1].

Усвідомлення визначальної у справі виховання дітей ролі педагога зумовило посилення уваги до його підготовки, що, зокрема, набуло особливої ваги у зв’язку з реалізацією особистісно-орієнтованого підходу в сучасній освіті, який припускає співпрацю та співтворчість вихованця і вихователя на гуманістичних засадах. У процесі підготовки актуалізується необхідність формування у майбутнього педагога нового типу мислення – особистісно-орієнтованого. Так, В.В. Серіков підкреслює: “Оволодіння особистісно орієнтованою педагогічною діяльністю передбачає, що у педагога адекватним чином формується і власна ціннісно-смысловая сфера особистості” [8, 217]. Особистість педагога визначається як стрижневий фактор його праці, як професійна позиція в педагогічній діяльності, як приклад для наслідування. Учитель повинен

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДОШКІЛЬНЯТАМИ НА ЗАСАДАХ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

прагнути бути всебічно і гармонійно розвинутою особистістю, оскільки значимою цінністю в педагогічній практиці є ідея виховання всебічно і гармонійно розвинутої особистості, що пов'язана з ідеєю справедливого суспільства, яке здатне забезпечити кожній людині умови для реалізації закладених у ній можливостей. Ця ідея є основою ціннісно-світоглядної системи гуманістичного типу. Вона визначає ціннісні орієнтації культури і допомагає особистості орієнтуватись у сьогоденні і спадщині минулого. Так, основою орієнтації особистості в сучасному українському суспільстві є комплекс цінностей: громадянських (верховенство закону, права людини; обов'язки, що випливають з прав і свобод інших людей; суверенітет особи та ін.), національних (державна незалежність, патріотизм, пошана до державних символів, Гімну, Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств, до рідної природи та ін.); загальнолюдських (доброта, милосердя, справедливість, свобода, чесність та ін.); сімейних – комплекс цінностей сімейного життя (подрядня вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, пошана до предків, допомога слабшим членам сім'ї, гармонія батьківського і материнського впливу, культ праці, гостинність та ін.); у межах особистого життя – комплекс цінностей особистого життя (орієнтація на пріоритет духовних вартостей, внутрішня свобода, здоровий глузд, поміркованість, урівноваженість, толерантність, працьовитість, підприємливість, цілеспрямованість, самостійність, відповідальність, культ доброго імені, щедрість, увага до власного здоров'я та ін.) [6]. Саме у цьому ціннісному контексті і повинна здійснюватися підготовка педагогів для дошкільнят.

Висновки. Сучасна педагогічна наука у своєму розвитку піднялася до рівня саморефлексії і з необхідністю вимагає визначення основних тенденцій і перспектив розвитку теорії виховання, яка повинна бути вільна від одновимірних підходів до вивчення людини і прагнути формувати цілісне уявлення про сутність виховання людини у складному динамічному світі з позиції антропологічного підходу (у низці інших); пропонувати на цих засадах моделі розвитку та формування готовності майбутніх педагогів, серед

яких особливого значення набуває модель підготовки вихователя ДНЗ до професійної діяльності, оскільки від його професійності та особистісних якостей залежить інтелектуальне, духовне, соціальне, емоційне становлення дітей дошкільного віку.

1. Вахтеров В.П. *Избранные педагогические сочинения* / Сост. Л.Н. Литвин, Н.Т. Бритаева / В.П. Вахтеров. – М.: Педагогика, 1987. – С. 336–337. – Режим доступа: elibrary.gnpbu.ru/text/vahterov_izbrannye-pedagogicheskie_1987/fs/1/

2. *Воспитание и воспитатели – Цитаты великих людей жемчужины-мысли.* – Режим доступа: rf/citaty/.../Воспитание%20и%20воспитатели.html

3. Каптерев П.Ф. *Дидактические очерки: Теория образования* / П.Ф. Каптерев. – Изд. 2-е, перераб. и расшир. – Пг.: Кн. склад “Земля”, 1915. – 434 с.

4. Максакова В.И. *Лекции 1–5* // Максакова В.И. *Педагогическая антропология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений* / В.И. Максакова. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 74 с.

5. Мандрікова Г.М. *Основні положення антропоцентричної лексикографії* / Г.М. Мандрікова // *Світ науки, культури, освіти.* – 2011. – № 2 (5). – С. 8–12.

6. *Педагогічні цінності.* – Режим доступу: – http://pidruchniki.com/17390919/pedagogika/pedagogichni_tsinnosti

7. *Професійні вимоги до особистості педагога.* – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5427.html>

8. Сериков В.В. *Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем* / В.В. Сериков. – М.: Издательская корпорация “Логос”, 1999. – 272 с.

9. Трухачов В.И. *Высшее образование в ведущих странах мира* / В.И. Трухачов, И.М. Лякишева, М.М. Игнатова. – Ставрополь: АГРУС, 2006. – 120 с.

10. Ушинский К.Д. *Педагогическое сочинение: В 6 т.* / К.Д. Ушинский. – Т. 5. – М.: Педагогика, 1990. – 528 с.

11. Ушинский К.Д. *Человек как предмет воспитания* / К.Д. Ушинский. – Режим доступа: studentdream.narod.ru/ushi1.htm

Стаття надійшла до редакції 20.12.2016

